

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

із навчальної дисципліни

«КРАЄЗНАВСТВО»

(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної, заочної і дистанційної форм навчання всіх фахових спрямувань Університету)

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2024

Плани практичних занять із навчальної дисципліни «Краєзнавство» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної, заочної і дистанційної форм навчання всіх фахових спрямувань Університету) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. М. В. Яцюк. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. – 18 с.

Укладач канд. іст. наук, доц. М. В. Яцюк

Рецензент

В. В. Жигло, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії і культурології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рекомендовано кафедрою історії і культурології, протокол № 7 від 07.12.2022

Плани практичних занять із навчальної дисципліни «Краєзнавство» призначені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Подано тематику курсу «Краєзнавство», перелік питань практичних занять, питання для самоконтролю, питання для самостійної індивідуальної роботи (за вибором студентів), залікові питання, список рекомендованих джерел із навчальної дисципліни «Краєзнавство».

ВСТУП

Згідно з програмою Міністерства освіти і науки України щодо підготовки кваліфікованих фахівців у всіх галузях народного господарства у вищих навчальних закладах обов'язковими для вивчення є предмети гуманітарного циклу. Одним із таких є, безумовно, «Краєзнавство» – важлива навчальна дисципліна, яка вмістила історію, культуру, духовність нашого краю, всього того найкращого, що пройшло випробування часом у сфері духовної та матеріальної культури. Саме воно є тим своєрідним місточком, який поєднує покоління минулі з поколіннями сучасними і прийдешніми.

Останнім часом спостерігається активізація краєзнавчої роботи – з'явилися видання щодо різних проблем регіонального краєзнавства, посилено увагу до цих проблем з боку музеїв, окремих дослідників, академічних інститутів, проведено кілька загальноукраїнських та регіональних конференцій з історичного краєзнавства.

Саме краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом у сфері духовної та матеріальної культури. Воно, безумовно, є тим своєрідним місточком, який поєднує покоління минулі з поколіннями сучасними та прийдешніми.

У минулому Слобожанщини багато героїчного і трагічного, але, поза всяким сумнівом, Слобожанщина є частиною єдиного українського контексту, її витворили українські переселенці, принісши на Дике Поле українську матеріальну і духовну культуру і, нарешті, – український дух!

Завдання курсу «Краєзнавство» – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування духовної та моральної культури; ознайомити з основними віхами історії краєзнавчого руху в Україні; сприяти формуванню у студентської молоді історичного мислення, вмінню аналізувати, систематизувати та узагальнювати

явища й події та їх причинно-наслідкові зв'язки; сприяти культурно-історичній самоідентифікації молоді.

Головною метою вивчення курсу «Краєзнавства» є формування у студентів системи знань історії Слобожанщини і міста Харкова з давніх часів до сьогодення, етнографічних студій та літературного процесу, витворів мистецтва та освітніх процесів; виховання молодого покоління на засадах патріотизму, шанобливого ставлення до свого минулого, утвердження національних пріоритетів.

Тематика навчальної дисципліни «Краєзнавство»

Змістовий модуль 1 Історико-географічні особливості Слобідського краю

Тема 1.1 Краєзнавчі дисципліни в системі гуманітарних наук.

Тема 1.2 Витоки історії Слобідського краю.

Тема 1.3 Заселення та розвиток Слобожанщини у XVII–XVIII ст.

Змістовий модуль 2 Матеріальні пам'ятки культурно-історичної спадщини краю

Тема 2.1 Заснування міста Харкова.

Тема 2.2 Розвиток ремесел та економіки на Харківщині.

Тема 2.3 Етнографічні особливості Слобідського краю.

Змістовий модуль 3 Духовні багатства Слобідського краю

Тема 3.1 Розвиток освіти на Слобожанщині.

Тема 3.2 Літературне краєзнавство Слобожанщини.

Тема 3.3 Мистецтво Слобожанщини.

Тема 1.1 Краєзнавчі дисципліни в системі гуманітарних наук

1. Мета і предмет навчальної дисципліни «Краєзнавство».
2. Напрями, форми та завдання краєзнавчих досліджень.
3. Становлення і розвиток краєзнавства як науки.
4. Доля українського краєзнавства у ХХ ст.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Краєзнавство України: теоретичні засади.
2. Діяльність харківських краєзнавців у ХІХ ст.
3. Діяльність Українського комітету краєзнавців (1925 – поч. 30-х років).
4. Степан Рудницький – батько української географії. Харківський період життя (1926–1933 рр.).
5. Видатні вчені-краєзнавці.

Питання для самоконтролю

1. Визначте предмет дослідження курсу «Краєзнавство».
2. Проаналізуйте напрями краєзнавчих досліджень.
3. Коли відбувається становлення краєзнавства, як науки?
4. Коли і з якою метою було засновано Товариство Нестора Літописця?
5. Чому у 30-ті рр. ХХ ст. краєзнавчий рух зазнав переслідувань, а краєзнавці – репресій?
6. Яку роль відіграє історичне краєзнавство?
7. Яка краєзнавча спілка діяла в Харкові у ХІХ ст.? Визначте напрями її діяльності.

Тема 1.2 Витоки історії Слобідського краю

1. Поняття «археологічна культура».
2. Первісна історія Харківщини.
3. Кочовий світ і Харківщина.
4. Харківщина в часи раннього середньовіччя.
5. Стародавнє місто Донець.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Первісна історія Харківщини за матеріалами археологічних розкопок.
2. Торгові зв'язки предків слобожан за матеріалами нумізматики.
3. Салтівська археологічна культура.
4. Боротьба населення сходу Київської держави з монголо-татарами.

Питання для самоконтролю

1. Подайте визначення поняття «археологічна культура».
2. Які ознаки включає поняття «первісність»?
3. Характеристика археологічних культур епохи бронзи.
4. Життя кочових народів на території сучасної Харківщини.
5. З якими подіями пов'язано входження території сучасної Харківщини до складу Київської держави?
6. Дослідники давньої Слобожанщини: професор Б. А. Шрамко.

Тема 1.3 Заселення та розвиток Слобожанщини у XVII–XVIII ст.

1. Дике Поле.
2. Причини, етапи, напрями заселення Слобідської України.
3. Адміністративно-територіальний устрій Слобожанщини і соціальна структура у другій половині XVII – кінці XVIII ст.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Наслідки монголо-татарської навали на територію сучасної Слобожанщини.
2. Участь православних монастирів України у заселенні Слобожанщини.
3. Татарські напади на Слобожанщину у 80–90 роки XVII ст.
4. Доля жінки-слобожанки у XVII–XVIII ст.

Питання для самоконтролю

1. Визначте причини заселення Дикого Поля.
2. Чому саме українці були першими переселенцями на Дике Поле?
3. Які особливості устрою слобідських полків можна виокремити?
4. Чому козаки були головним станом на Слобожанщині?
5. Порівняйте суспільні стани Слобожанщини і Гетьманщини.
6. Причини ліквідації слобідських козацьких полків.

Тема 2.1 Заснування міста Харкова

1. Теорії про дату заснування міста Харкова.
2. Теорії про походження назви міста Харкова.
3. Будівництво Харківської фортеці.
4. Герб міста Харкова і герби повітових міст Харківського намісництва.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Легенди про виникнення міста Харкова.
2. Розбудова Харківської фортеці у XVIII ст.
3. Міське самоврядування Харкова у XVIII ст.
4. Історія міста Харкова у XIX ст.

Питання для самоконтролю

1. З чим пов'язане походження назв перших вулиць Харкова?
2. Назвіть перші споруди Харківської фортеці.
3. Що означають символи на гербах Харкова XVIII ст.?
4. Проаналізуйте еволюцію герба міста Харкова у XIX ст.
5. Чому дворянство Харкова протестувало проти нової символіки герба міста зразка 1878 р.?

Тема 2.2 Розвиток ремесел та економіки на Харківщині

1. Промисли і ремесла слобожан.
2. Торгівля на Слобожанщині.
3. Економічні процеси на Слобожанщині у ХІХ ст.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Охарактеризувати еволюцію народних ремесел та промислів на Харківщині.
2. Окреслити роль торгівлі в господарському житті Слобожанщини.
3. Головні ярмарки Слобожанщини.
4. Розвиток промисловості на Слобожанщині у ХІХ ст.
5. Розвиток цукроваріння на Слобожанщині у ХІХ ст.
6. Історія Товариства Жоржа Бормана у Харкові.
7. Заснування акціонерного підприємства «Товариство Гельферіх-Саде» у Харкові.

Питання для самоконтролю

1. Перелічити головні промисли слобожан. Чим зумовлена їх поява?
2. Назвати центри різних ремесел на Слобожанщині.
3. Хто такі коцарі?
4. Чому на Харківщині у ХVІІІ ст. були такими поширеними ярмарки?
5. Які особливості економічного розвитку Слобожанщини можна виокремити у ХІХ ст.?
6. З чим пов'язане відкриття у Харкові у 80–90 рр. ХІХ ст. великих промислових підприємств?

Тема 2.3 Етнографічні особливості Слобідського краю

1. Світогляд і риси характеру слобожан.
2. Свята і обряди слобожан.
3. Житло і одяг слобожан.
4. Народні страви.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Образ хати у народній творчості слобожан.
2. Особливості крою жіночого народного вбрання слобожанок.
3. Народна слобожанська садиба.
4. Характерні мотиви вишивки слобожанських чоловічих і жіночих сорочок.
5. Головні слобожанські свята і традиції їхнього святкування.
6. Український борщ: слобожанський варіант народної кухні.

Питання для самоконтролю

1. Визначте основні риси характеру слобожан.
2. Які позитивні й негативні фактори вплинули на формування світогляду слобожан?
3. Колорит слобожанського весілля.
4. Що вплинуло на формування слобожанського народного одягу?
5. Визначить різницю в одязі різних суспільних груп слобожан XVII–XVIII ст.
6. Якими були традиційні слобожанські страви?

Тема 3.1 Розвиток освіти на Слобожанщині

1. Освіта слобожан у другій половині XVII –XVIII ст.
2. Відкриття Харківського університету.
3. Розвиток освіти в Харківській губернії у XIX ст.
4. Освіта на Слобожанщині в часи Української революції.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Життєвий шлях В. Н. Каразіна.
2. Заснування Харківського колегіуму.
3. Система жіночої освіти на Харківщині у XIX ст.
4. Розвиток освіти радянської доби.
5. Сучасний розвиток освіти на Харківщині.

Питання для самоконтролю

1. Що вплинуло на створення Харківського колегіуму?
2. Визначити стани, діти яких навчалися у колегіумі.
3. Визначити причини відкриття Харківського університету.
4. У чому полягали складнощі при відкритті університету?
5. Якою була система освіти на Харківщині у XIX ст.?
6. У чому полягають причини успішної діяльності «Просвіти» на Харківщині у роки Української революції?

Тема 3.2 Літературне краєзнавство Слобожанщини

1. Витоки літератури Харківщини.
2. Література Слобожанщини у ХІХ – початку ХХ ст.
3. Літературний процес 20–30 рр. ХХ ст.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Літературна спадщина Г. Ф. Квітки-Основ'яненка.
2. Роль Харківського колегіуму в розвитку літератури на Слобожанщині.
3. Літературна спадщина Г. Сковороди.
4. Особливості розвитку літератури в добу українізації.
5. Причини репресій українських літераторів у 30-ті рр. ХХ ст.

Питання для самоконтролю

1. Визначте особливості становлення літератури на Слобожанщині.
2. Який вплив на розвиток літератури мало відкриття Харківського університету?
3. Якими були основні теми поетичних творів ХІХ ст.?
4. Чому вірші харківських поетів ставали народними піснями?
5. Визначити причини репресій літературних діячів у 30-ті рр. ХХ ст.?
6. Пояснити значення терміна «Розстріляне Відродження».

Тема 3.3 Мистецтво Слобожанщини

1. Розвиток живопису Слобожанщини.
2. Театральне мистецтво Слобожанщини.
3. Музичне мистецтво Слобідського краю.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Підготувати усні повідомлення або презентації для виступу:

1. Портрети слобожанських полковників кінця XVII ст.
2. Розвиток іконопису на Слобожанщині.
3. Сергій Іванович Васильківський – поет українського малярства.
4. Ілля Юхимович Рєпін – видатний український всесвітньовідомий живописець.
5. З'їзд бандуристів 1932 р. і його наслідки для українського мистецтва.
6. Доля театру «Березіль» і його керівника Леся Курбаса.

Питання для самоконтролю

1. Пояснити, чому саме ікони стали першими витворами малярського мистецтва на Слобожанщині.
2. Визначити головні мотиви творчості слобожанських художників XIX ст.
3. Чому така трагічна доля спіткала слобожанських бандуристів у 30-ті рр. XX ст.?
4. Проаналізувати творчість видатних співаків та композиторів Слобожанщини XX ст.

Питання до заліку з курсу «Краєзнавство»

1. Становлення краєзнавства як науки.
2. Напрями краєзнавчих досліджень.
3. Становлення краєзнавства як науки.
4. Доля краєзнавства та краєзнавців у ХХ ст.
5. Характеристика археологічних культур на території Харківщини.
6. Скіфо-сарматський період на території Харківщини.
7. Перші слов'яни на території Харківщини – Сіверська земля.
8. Харківщина у складі Хозарського каганату (VIII–X ст.)
9. Салтівська археологічна культура.
10. Монголо-татарська навала. Дике Поле.
11. Початок заселення Харківщини.
12. Хвилі освоєння Слобідської України у XVII ст.
13. Адміністративно-територіальний устрій та соціально-економічний розвиток Харківщини у другій половині XVII – кінця XVIII ст.
14. Історія Харківських полків.
15. Процес ліквідації автономії Слобідської України, її причини й наслідки.
16. Найвідоміші козацькі роди Харкова (XVII–XVIII ст.).
17. Теорії про дату заснування міста Харкова.
18. Теорії про походження назви міста Харкова.
19. Харківська фортеця.
20. Еволюція герба міста Харкова та міст Харківського намісництва.
21. Етнографічне краєзнавство Харківщини.

22. Звичаї та обряди мешканців Харківщини.
23. Д. І. Багалій про світогляд слобожан.
24. Народний одяг та побут.
25. Розвиток літератури на Харківщині (XVIII–XX ст.).
26. Літературний процес на Харківщині у 20-ті роки XX ст.
27. «Розстріляне відродження» Харківського краю.
28. Сучасна література Харківщини.
29. Мистецтво Слобожанщини у XVIII–XIX ст.
30. Театр «Березіль» Леся Курбаса.
31. Іконопис Слобожанщини.
32. Розвиток театрального мистецтва.
33. Музичне та кіномистецтво.
34. Освітній рівень слобожан у XVIII ст.
35. Харківський колегіум – центр освіти Слобідської України.
36. Харківський університет – перший вищий навчальний заклад України.
37. Навчальні заклади краю у XIX ст.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Астахова О. В. Свята та побут Слобожанщини / О. В. Астахова, Т. М. Крупа, В. А. Сушко. – Харків : Колорит, 2008. – 143 с.
2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Д. І. Багалій. – Харків : Дельта, 1993. – 265 с.
3. Дем'янчук Г. С. Українське краєзнавство: сторінки історії / Г. С. Дем'янчук. – Київ : Просвіта, 2006. – 293 с.
4. Жванко Л. М. Краєзнавство Слобожанщини : навч. посіб. / Л. М. Жванко. – Харків : А. П. Віровець, 2011. – 364 с.
5. Жванко Л. М. Краєзнавство : курс лекцій / Л. М. Жванко. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 163 с.
6. Кононова О. В. Музична культура Харкова кінця XVIII – початку XX ст. / О. В. Кононова. – Харків : Основа, 2004. – 175 с.
7. Маслійчук В. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України XVII–XIX ст. / В. Маслійчук. – Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2007. – 400 с.
8. Саратов І. Ю. Харкове, звідки ім'я твоє? / І. Ю. Саратов. – Харків : ХНАМГ, 2005. – 246 с.

Електронне навчальне видання

Плани
практичних занять
із навчальної дисципліни
«КРАЄЗНАВСТВО»

(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної, заочної і дистанційної форм навчання всіх фахових спрямувань Університету)

Укладач **ЯЦЮК** Микола Володимирович

Відповідальний за випуск *М. В. Яцюк*

Редактор *О. А. Норик*

Комп'ютерне верстання *М. В. Яцюк*

План 2022, поз. 429М

Підп. до друку 15.01.2024. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 1,0.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.